

24 Boeken

RECENSIE BOEK OVER ANNA MARIA VAN SCHURMAN

Schrijfexperiment
over **Anna Maria
van Schurman**

● Jan Peter Verhave

Over Anna Maria van Schurman, een gelovige vrouw in de 17e eeuw die heel geleerd was en daardoor ook beroemd, schreef Bernard Vandeginste een roman. Het is een ontdekkingsstocht waarbij de Antwerpse onderzoeksjournalist Mich allerlei momenten uit haar leven langs ziet komen.

Een opmerkelijke uitgave, want over Anna Maria van Schurman schrijven bijna alleen vrouwen: Dieuwke Winsemius schreef bijvoorbeeld een roman over haar. En er zijn academische vrouwen als Pieta van Beek in Utrecht en Anne Larsen in het gereformeerde Holland (Michigan, Amerika) die laten zien hoe geleerd zij was en hoe ze zich staande wist te houden in een mannenwereld.

Nu heeft de Belg Bernard Vandeginste zich aan dit onderwerp gewaagd, met "Anna Maria Van Schurman. Geroemd en verguisd". Als rooms-katholiek en scheikundige buiten dienst aan de Radboud Universiteit Nijmegen kroop hij in de huid van de journalist Mich uit Antwerpen. Deze gaat voor het Vlaamse dagblad De Morgen een serie artikelen schrijven over Anna Maria van Schurman, met haar Antwerpse en protestantse wortels. Hij leest wat hij krijgen kan en zo ontrolt zich het leven van een begaafde vrouw. Hij maakt gebruik van de publicaties van de al genoemde deskundige vrouwen, Van Beek en Larsen, én van een studie uit de 19e eeuw van de hand van ds. G. Schotel over Van Schurman.

Ster

De auteur laat zijn journalist in het gezelschap van twee vrouwelijke assistenten de plaatsen bezoeken die een rol speelden in het leven van Van Schurman. Antwerpen, waaruit de calvinistische grootouders Schurman wegvluchtten. Keulen, waar Anna Maria werd geboren, en Franeker, waar ze als meisje woonde in wat nu Museum Martena is en waar haar vader Frederik overleed – op diens sterfbed beloofde de 16-jarige Anna Maria hem niet te zullen trouwen. En het Friese Wieuwerd, waar ze haar laatste levensjaren doorbracht.

En natuurlijk ook Utrecht, waar Van Schurman het grootste deel van haar leven woonde. In die stad werd in 1636 de universiteit opgericht. Bij die gelegenheid liet Van

Schurman zich negatief uit over het mannelijke vooroordeel dat vrouwen geen academische vorming waardig waren of aankonden. Het mocht nauwelijks baten. Zij, de "Ster van Utrecht", mocht bij wijze van uitzondering, alleen en ongezien door de andere studenten, de colleges van prof. Gisbertus Voetius volgen.

Voetius begeleidde haar bij het leren van de Bijbelse talen Grieks en Hebreeuws. Frans en Latijn waren voor ontwikkelde mensen in die tijd de gebruikelijke talen waarin zij brieven schreven. Van Schurman correspondeerde met belangrijke mannen en vrouwen (de zogenaamde Republiek der Letteren), maar was kieskeurig met wie. Ze verbrak resoluut het contact met de Franse filosoof Descartes, die in Nederland woonde en minachtend sprak over haar studie van het Hebreeuws in de Bijbel. Haar schrijfstijl en theologische inzichten werden bewonderd, vooral toen haar publicaties en brieven werden gebundeld en uitgegeven door Elsevier, onder de titel "Opuscula" (kleine werkjes). Gelukkig is veel daarvan nu vertaald.

Leefstijl

Vandeginste is een amateurhistoricus en dat is bedoeld als compliment. Hij kiest echter wel voor een bijzondere insteek met in de hoofdrol een journalist met een voorliefde voor lekker eten, dure vervoersmiddelen en zacht erotische momenten. Het zijn details die niet iedereen zullen aanspreken, maar laten wel zien dat ook onderzoekers met heel andere leefstijl en religieuze achtergrond geboeid kunnen raken door de levensgang van Van Schurman.

Van stap tot stap haalt Vandeginste via de onderzoeksjournalist bijzonderheden over Van Schurmans leven boven water; samen met de twee assistenten, hun netwerken en gebruikmakend van kunstmatige intelligentie werkt hij aan een soort podcast. De journalist wordt bijkans verliefd op zijn idool van zo'n vier eeuwen terug.

Omstreeks haar vijftigste is Van Schurman

op het toppunt van haar roem. Maar rond 1660 breken er andere tijden aan voor haar. Onder de Utrechtse gereformeerde gelovigen ontstaan diepe verschillen van mening. Er zijn preciezen en rekkelijken. Van Schurman noemt de kerk gedeformeerd(!) en wordt nóg preciezer dan Voetius. Bij monde van zijn journalist geeft de schrijver ruiterslijk toe dat hij van al dat protestantse gekrakeel weinig begrijpt. Zo ontgaat het hem dat zij als vrouw de Nadere Reformatie van de gereformeerde geloofsrichting heeft beïnvloed – ze had contacten met Wilhelmus à Brakels ouders en met zijn vrouw.

Jean de Labadie

Van Schurman begint van haar intellectuele prestaties afstand te nemen; ook de trots over alle roem die ze in binnen- en buitenland heeft toegezwaaid gekregen legt ze naast zich neer als een zondige neiging. Ze verkoopt haar bibliotheek. De journalist beleeft haar wegglijden haast fysiek, alsof hij haar wil toeroepen: „Pas op, je maakt de verkeerde keuzes.”

Het wordt allemaal nog heviger: ze komt in contact met de felle prediker Jean de Labadie. Ze omarmt zijn gezag als leider van een groep volgelingen, die in een soort commune zoals de vroege christenen willen leven. Ze moeten de Republiek uit en na rondzwervingen in Duitse en Deense gebieden belandt

Anna Maria van Schurman. Geroemd en verguisd, Bernard Vandeginste; uitg. Partizaan; 320 blz.; € 25,-

Anna Maria van Schurman op een schilderij van Jan Lievens uit 1649. beeld National Gallery, Londen

het gezelschap in het dorpje Wieuwerd in Friesland. Van Schurman is er moeder-overste, verguisd, veracht en uitgespuugd door het intellectuele wereldje. Ze schrijft een moedig getuigenis met het geschrift "Eukleria" („Ik heb het beste deel gekozen"), waarin ze het voorbeeld van Maria volgt, die aan de voeten van Jezus zat. Na een heel leven als ongetrouwde vrouw geniet Van Schurman van de liefde waarmee haar broeders en zusters haar omringen. Ze overlijdt in 1678.

Voor het soort ontdekkingsverhaal dat Vandeginste heeft gepubliceerd, kunnen uiteraard niet alle beschikbare gegevens worden gebruikt. Dat is normaal als je schrijft voor een breed publiek. Deskundigen kunnen wijzen op gegevens die onbenoemd bleven of onjuist zijn beschreven. Het uitgebreide verslag van een bezoek aan Museum Plantin-Moretus in Antwerpen heeft bijvoorbeeld meer met de auteur dan met Van Schurman van doen. Op Schurmans veelzeggende levensmotto "Mijn liefde is gekruisigd" gaat hij niet in. Het grote portret uit 1637 door Michiel van Mierevelt in Museum Martena noemt hij niet, evenmin als het staatsieportret dat Jan Lievens van Van Schurman in 1649 maakte. Wel staat hij onnodig lang stil bij een portret dat van haar achterachterneef gemaakt is; deze had ervoor gezorgd dat haar spullen in Franeker bewaard bleven. Maar wat hij zijn journalist over Van Schurman laat ontdekken, is echter belangrijk en over het algemeen historisch betrouwbaar.

Boze droom

Sommige episoden zijn ongeloofwaardig, zoals de vreemde man die probeert Van Schurman te blameren vanwege een gerucht dat ze zich bekeerd zou hebben tot het rooms-katholieke geloof. Het laatste hoofdstuk over de verdroogde lichamen onder de kerk van Wieuwerd is onzin en alleen te plaatsen als een boze droom. Dat laat onverlet dat de auteur een weids overzicht biedt van Schurmans tijd, met de universiteiten van Franeker en Utrecht, de Republiek der Letteren, Van Schurmans correspondentievrienden Cats, Rivet en Huijgens, de labadisten en andere mystici. Dat alles is in de literatuur over Van Schurman al wel bekend; maar zolang een groot deel van het publiek nog nooit van Anna Maria van Schurman heeft gehoord, is een nieuw schrijfexperiment welkom. De verwondering over deze bijzondere vrouw is de leidraad binnen het verhaal in de ontdekkingstocht van een man, geschreven door een man. Ik vraag me af wat de bijdrage van Vandeginstes echtgenote Veronique in het schrijfproces is geweest.

Zolang een groot deel van het publiek nog nooit van Anna Maria van Schurman heeft gehoord, is een nieuw schrijfexperiment welkom

RECENSIE BOEK OVER ORGEL IN CGK MAARSSSEN

Weesjongens krijgen orgelles in eetzaal

● Gert de Looze

Alledaags is het niet, een orgel in een eetzaal. Zeker niet in een weeshuis. Rinske Looijenga ploos de geschiedenis uit van een Amsterdams instrument dat nu in Maarssen staat. Smaakvol dist ze op wat ze vond en vertelt ze wie dit orgel hoorden.

Het is niet wat het lijkt. De tekst "J.L. van den Heuvel – Dordrecht – 1968" op het orgel van de christelijke gereformeerde kerk De Hoeksteen in Maarssen zet op het verkeerde been. Zeker, de 20-jarige Jan van den Heuvel kocht het orgel destijds, verving het pijpwerk van twee registers en maakte een nieuwe orgelkas voor zijn eersteling. Maar achter het eigentijdse front huizen overwegend pijpen van een orgel dat in 1858 is gemaakt door Flaes & Brünjes voor de jongenseetzaal in het diaconieweeshuis in Amsterdam. En die zorgen voor een „volle, zangrijke klank".

Het contract van dit orgel in het Amsterdamse stadsarchief vormde de aanleiding tot het schrijven van "Reis door de tijd met een orgel van Pieter Flaes". Daarin volgt Looijenga, organist op het orgel in Maarssen, niet alleen genoemd instrument op zijn omzwervingen, maar vooral de mensen die erbij betrokken waren én die onder het gehoor van het eenklaviers orgel hebben gezeten. De nadruk ligt op het leven van de wezen van het diaconieweeshuis van de hervormde gemeente in Amsterdam en de plek die muziek in hun levens innam.

De auteur ging beslist niet over één nacht ijs. Niet alleen de tekst getuigt van gedegen speurwerk. Datzelfde geldt voor de oude foto's, nota's en andere archiefstukken die ze opgeduikeld heeft. Dat geeft het geschetste tijdsbeeld meerwaarde. De inhoud van het boek stemt regelmatig verdrietig, zeker waar

Bij wangedrag kregen wezen strenge straffen

het gaat over het leven van de bewoners van het diaconieweeshuis. Zo werd hun verblijf 's winters niet verwarmd en stonden hun bij wangedrag strenge straffen te wachten. Daar staan weer grappige anekdotes tegenover, zoals het uitwisselen van liefdesbrieven tijdens de wandelingen naar de kerk.

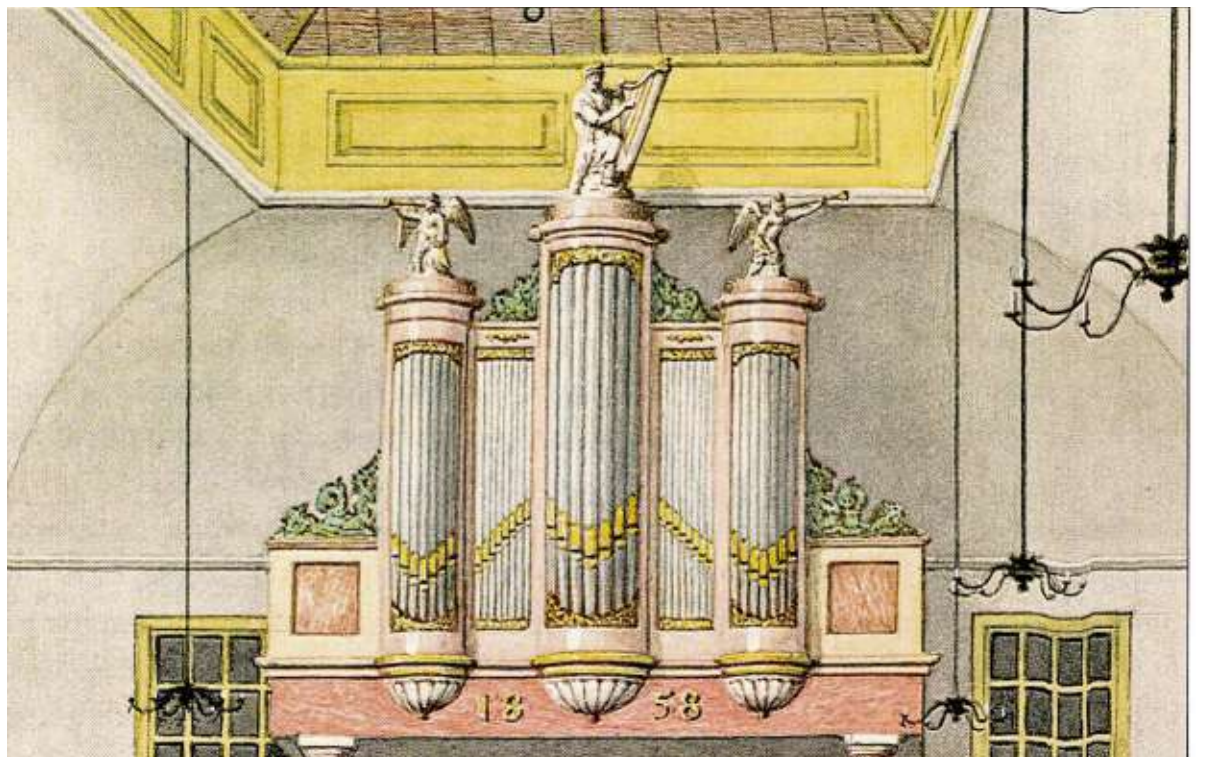
Muziek nam een belangrijke plek in het weeshuis in. Zo kregen de nodige weesjongens les op het Flaesorgel in de eetzaal. Mooi dat de blinde organist Eelke Mobach die lessen gratis gaf. Looijenga laat de levens van diverse muzikale jongens de revue passer. Oudere meisjes kregen zangles van een beroepsmusicus.

Het Flaes-orgel heeft ook dienstgedaan in Amersfoort. Dankzij de inzet van de muzikale christelijke gereformeerde ds. L.H. Beekamp. Hij wijdde zelfs een preek aan de komst van een orgel in 'zijn' kerk.

Het orgel vormt de rode draad in dit boek, maar mensen staan centraal. Ook voor leken op orgelgebied is het gebodene prima te behappen, want Looijenga licht vaktermen op een laagdrempelige manier toe. Soms ventileert ze haar eigen mening, bijvoorbeeld bij gratis tabak voor de kerkenraad. Ook de zinsnede: „Na dit informatieve uitstapje haken we weer aan bij" komt niet zo professioneel over. Dit laat onverlet dat het informatieve

boek plezierig leest dankzij de onderhoudende schrijfstijl.

Reis door de tijd met een orgel van Pieter Flaes, Rinske Looijenga; uitgave in eigen beheer; 236 blz.; € 28,50; bestellen: flaes-orgelmaarsssen.nl

Het Flaesorgel in het diaconieweeshuis in Amsterdam. beeld uit besproken boek